

Inovačný projekt výučby etickej výchovy

Miroslav Valica, Petra Fridrichová
Pedagogická fakulta UMB Banská Bystrica

Pre slovenskú spoločnosť je podľa rozsiahleho sociologického výskumu (Schenk, 2004, in Valica, 2009) typický stav morálnej anarchie a bezprávia, čo sa prejavilo v nasledujúcich 7 najčastejších prejavoch bezprávia (74 - 79% respondentov): človek sa nikdy nemôže spoľahnúť na spravodlivosť, chýbajú jasné a presné pravidlá v tejto spoločnosti, pre väčšinu ľudí je najväčšie pranie majetok, ktokoľvek potrebuje pomoc, nedostane ju, ľudia dnes neveria v nikoho a v nič, o slabé deti a starých ľudí nie je riadne postarané.

Otázkou potom je, aké funkcie alebo úlohy by mala plniť škola ako inštitúcia s implicitne vyjadreným poslaním a vplyvom, ktoré by mali byť prenesené do spoločnosti, a ktoré závisia na viacerých faktoroch. Skutočnosť, že tento problém nie je nový, preukazujú dokumenty z Európskeho výboru pre problémy kriminality, prezentované na Rade Európy v Štrasburgu v roku 1980 a boli použité pre stanovenie stratégie v oblasti boja proti kriminalite mladistvých. Štúdia prof. Walgrava (Úloha školy v meniacej sa spoločnosti) bola významným zdrojom inšpirácie pre experimentálne overenie preventívnych systémov v školách. Mnohé predkladané problémy v tejto štúdii sú dôležité aj pre súčasnú situáciu na Slovensku:

- existujú jasné paralely medzi trestnou činnosťou mladistvých a zlým prospechom na škole,
- škola je ideálnym miestom pre detekciu antisociálnych a kriminálnych sklonov,
- školy môžu zohrávať rozhodujúcu úlohu v prevencii kriminality (táto skutočnosť bola overená v rade všeobecných a špecifických modelov),
- je potrebné, aby škola bola miestom pre primárnu sociálnu diskriminalizáciu a ako inštitúcia sociálnej kontroly (v sieti ďalších inštitúcií),
- niektoré školy vytvárajú priestor pre didaktogénne poruchy správania žiakov,
- štrukturálna izolácia žiaka v škole má oveľa horší vplyv na jeho sebaúctu, než je oficiálne priznávané,
- vzdelávacie reformy musia ísť ruka v ruke s výskumom (In Valica, 2009).

Prebiehajúca transformácia výchovy a vzdelávania na Slovensku predpokladá komplexnú starostlivosť o rozvoj personálnych, sociálno-morálnych, občianskych, kultúrnych, environmentálnych a logicko-prírodovedných kompetencií žiakov. Úloha etickej výchovy je v tomto smere nepopierateľná: podporuje nielen rozvoj žiakov, ale á výrazný vplyv aj na prevenciu sociálno-patologických javov.

Na základe cieľov etickej výchovy by vychovávaná osobnosť mala byť schopná konať na základe zvnútornených etických noriem a má mať zrelý morálny úsudok. V cieľoch ani v obsahu etickej výchovy, hlavne vo vyššom stupni vzdelávania, nie je však vytvorený dostatočný priestor pre uvažovanie, skúmanie a polemizovanie o hodnotách, ktoré žiaci vo svojich životoch uznávajú, resp. tie, ktoré by mali byť súčasťou ich hodnotového systému. Etická výchova podľa tematických celkov a ročníkových cieľov úplne obchádza gnozeologický základ, nevychádza z etiky, resp. z filozofie všeobecne (ako je to napr. vo Fínsku, v Bavorsku alebo v Belgicku), ale venuje sa výrazne praktickej psychológii realizovanej cez program výchovy k prosociálnosti. V tomto kontexte tak etická výchova na Slovensku nepodporuje dostatočne schopnosť mať zrelý morálny úsudok (Kaliský, 2009, Korim a kol. 2008).

Iným príkladom je cieľová oblasť etickej výchovy – rozvoj schopnosti konať na základe zvnútornených etických noriem. Kým v iných (nami sledovaných) štátoch sa kladie dôraz na

diskusie, uvažovanie a uplatňovanie etických noriem či zásad v praktických činnostiach a aj v cieľových oblastiach sa objavuje konkretizácia tohto všeobecného cieľa v zmysle preberania zodpovednosti za vlastné správanie sa a konanie, ale aj zodpovednosti za všeobecné problémy ľudstva, v slovenskej etickej výchove sa nevenuje rozpracovaniu tohto cieľa primeraná pozornosť. Tento náš predpoklad potvrdila aj analýza učebných osnov etickej výchovy (bližšie vid' Poliach, V. – Valihorová, M. In: Kaliský, J. (ed.), 2007, s. 40 – 47), pretože pojem norma sa nenachádza medzi tridsiatimi najpoužívanějšími pojmami etickej výchovy (teda vyskytuje sa menej ako 15 krát).

Ciele etickej výchovy sú koncipované široko, je v nich odkaz na filozofické základy, spoločenské východiská, ale aj personálny a sociálny rozvoj osobnosti. V konkrétnych ročníkových cieľoch sa ukazuje, že bola snaha o prepojenie tém výchovy k prosociálnosti v širších, logických celkoch, avšak aj odporúčané metódy i ciele pôsobia výrazne ako aplikovaná psychológia. V porovnaní etickej výchovy (jej cieľov a obsahu) s ekvivalentnými predmetmi v Európe sme si uvedomili, že etická výchova je v jednotlivých ročníkových cieľoch ochudobnená o potrebné filozofické základy či spoločenské kontexty. Európske krajiny, kde sa vyučuje etická výchova (a ktoré sme analyzovali), poukazujú na potrebu naučiť žiakov uvažovať v globálnych kontextoch, s ohľadom na rozsiahlu poznatkovú bázu, ktorá podporí ich záujem o spoločenské dianie a o vlastný úspešný a zodpovedný život.

Slovenská etická výchova kladie žiakom a ich učiteľom náročné ciele, ale v obsahu a v edukačných stratégiách nevyužíva celkový potenciál, ktorý v sebe má. Je potrebné, počas prebiehajúcej kurikulárnej reformy, rešpektovať viaceré modely personálnej a sociálnej výchovy, či etickej, mravnej alebo hodnotovej výchovy tak, aby predmet efektívne reagoval na potreby spoločnosti. A ak etickú výchovu chápeme ako cielenú prípravu na zodpovedný a plnohodnotný život, mali by sme uvažovať aj o tom, ako sme schopní pripraviť deti na ich aktívnu úlohu v súkromnom, občianskom a pracovnom živote. (Fridrichová, 2010).

Na základe analýz medzinárodných trendov, stavu a možností ovplyvňovania kvality etickej výchovy na Slovensku sme vytvorili inovačný projekt "Inovácia edukačnej praxe etickej výchovy", (podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy APVV-0690-10), v ktorom sme vymedzili nasledujúce zámery projektu:

- vytvoriť a verifikovať nový model výučby etickej výchovy zameraný na aktívne učenie sa žiakov,
- pripraviť kompetenčný profil učiteľa etickej výchovy - experta posilnením odborných, psychodidaktických, digitálnych a výskumných spôsobilostí,
- vytvoriť sieť pilotných škôl, v ktorých sa uskutoční príprava učiteľov a verifikácia modelov výučby a akčného výskumu,
- pripraviť a realizovať vzdelávací program (vrátane digitálnych študijných materiálov) pre učiteľov etickej výchovy na pilotných školách aj s využitím vzdelávacieho portálu LMS EKP PF UMB (Learning Management Systém „Enterprise Knowledge Platform – Silver),
- pilotné školy následne profilovať ako regionálne partnerské pracoviská univerzity zamerané na prenos vedeckých informácií pre inováciu edukačnej praxe, a na realizáciu akčného výskumu učiteľmi, študentmi vrátane doktorandov a členmi Katedry etickej a občianskej výchovy PF UMB

Projekt *prispeje* k:

I. rozvoju univerzity

- a) prenosu vedeckých informácií do edukačnej praxe v etickej výchove vytvorením siete pilotných škôl,

- b) umožneniu doktorandom a mladým vedeckým pracovníkom (nielen) Katedry etickej a občianskej výchovy PF UMB realizovať výskum v kontexte ich vedecko-výskumných prác,
- c) vytvoreniu programového základu pre celoživotné vzdelávania učiteľov etickej výchovy na Katedre etickej a občianskej výchovy PF UMB,

2. rozvoju škôl

- a) prenosu a uplatnenie teoretických, metodologických a metodických poznatkov na pilotných školách k inovácii výučby etickej výchovy prostredníctvom akčného výskumu
- b) rozvoju profesijných kompetencií učiteľov etickej výchovy, najmä ich schopnosti teoretickej reflexie vlastnej pedagogickej práce uplatňovaním akčného výskumu a tým napomáhať rozvoju kvalitnej pedagogickej teórie a praxe
- c) kariérenému rastu učiteľov pilotných škôl s možnosťou prípravy na rôzne kariérové pozície (cvičný učiteľ, uvádzajúci učiteľ) a na 1. i 2. atest,
- d) potencialite škôl dať spätnú väzbu univerzite vo vzťahu k verifikovaným modelom teoretickej a praktickej zložky vzdelávania učiteľov etickej výchovy,

3. rozvoju riadenia škôl

- a) vytvoreniu záujmu zriaďovateľov a vedenia škôl skvalitňovať a zefektívňovať výučbu etickej výchovy,
- b) skvalitneniu školskej legislatívy prostredníctvom návrhov smerujúcich k mravnej výchove na školách,
- c) podnieteniu inovácie kurikula etickej výchovy v Štátnom vzdelávacom programe

Zmenu edukačnej reality vo vyučovaní etickej výchovy chceme zabezpečiť vytvorením modelov inovácie výučby etickej výchovy, modelu učiteľa etickej výchovy reprezentovaného jeho kompetenčným profilom a modelom akčného výskumu ako nástroja systematickej sebareflexie učiteľa pri uplatňovaní inovačného modelu výučby.

Očakávame, že učitelia etickej výchovy po absolvovaní vzdelávacieho programu, ktorý implikuje v sebe normatívne modely, bude schopný kritickej reflexie a sebareflexie, tzn. analyzovať nové postupy a edukačné stratégie, vedieť ich zdôvodniť a navrhovať zlepšenia v kontexte navrhovaných modelov v rámci realizovaného akčného výskumu vo vlastnom vyučovaní etickej výchovy. Výskum tak mapuje problémy a problémové situácie v edukačnej realite s cieľom navrhnúť modifikácie modelov inovácie výučby etickej výchovy a akčného výskumu. Umožní tiež prehodnotiť kompetenčný profil učiteľa etickej výchovy, vrátane kritérií evaluácii jeho práce z hľadiska potrieb účastníkov vzdelávania (učiteľov, žiakov) a požiadaviek štátneho a školského vzdelávacieho programu na inováciu kurikula etickej výchovy.

• V prípravnej etape plánujeme:

1. Vytvoriť nový model výučby etickej výchovy korešpondujúci s metodikou tvorby školského vzdelávacieho programu.
 - a. Uskutočniť teoretickú analýzu existujúcich modelov výučby etickej výchovy z relevantnej odbornej literatúry a rôznych analytických správ o stave etickej výchovy
 - b. Vytvoriť nový model výučby etickej výchovy postavený na aktívnom učení sa žiakov s rešpektovaním mentálnych a vekových osobitostí žiakov
2. Vytvoriť model akčného výskumu zameraného na inováciu výučby etickej výchovy na pilotných školách.
 - a. Uskutočniť teoretickú analýzu prevládajúcich spôsobov skúmania inovácie výučby etickej výchovy relevantných analytických správ o stave etickej výchovy,

- b. Uskutočniť teoretickú analýzu realizovaných inovačných projektov etickej výchovy,
 - c. Vytvoriť nový model akčného výskumu zameraného na inováciu etickej výchovy expertným spôsobom
3. Definovať kompetenčný profil učiteľa etickej výchovy – experta, posilnením odborných, psycho-didaktických, psychosociálnych a metodologických spôsobilostí.
- a. Uskutočniť teoretickú analýzu kompetenčného profilu učiteľa
 - b. Expertným spôsobom vytvoriť kompetenčný profil učiteľa etickej výchovy vo vzťahu k inovačnému modelu
4. Vytvoriť vzdelávací program pre učiteľov etickej výchovy – expertov na pilotných školách, umožňujúce dosiahnuť projektované profesijné kompetencie učiteľa etickej výchovy – experta.
- a. Uskutočniť teoretickú analýzu študijného programu Učiteľstvo etická výchova v pregraduálnej príprave
 - b. Uskutočniť analýzu vzdelávacích potrieb učiteľov etickej výchovy prostredníctvom zberu empirických dát
 - c. Projektovať vzdelávací program pre učiteľov etickej výchovy
- *V realizačnej etape plánujeme:*
5. Uskutočniť vzdelávací program pre učiteľov etickej výchovy na pilotných školách, umožňujúci dosiahnuť projektované profesijné kompetencie učiteľa etickej výchovy – expertov
- a. uskutočniť vzdelávanie učiteľov etickej výchovy v piatich vzdelávacích kurzoch (Banská Bystrica, Martin, Lučenec, Poprad, Prievidza) v nasledujúcich tematických celkoch:

Tematický celok	Prezenčné vzdelávanie	Dištančné vzdelávanie
Filozofia a etika v etickej výchove	24	12
Didaktika etickej výchovy	24	12
Akčný výskum v etickej výchove	24	12
Umenie v etickej výchove	24	12
Mediálna výchova v etickej výchove	8	4
Environmentálna výchova v etickej výchove	8	4
Digitálna gramotnosť v etickej výchove	8	4
Spolu	120	60

- b. pripraviť učiteľov k tvorbe projektu akčného výskumu vo výučbe etickej výchovy
 - c. uskutočniť workshop pre účastníkov vzdelávania v jednotlivých kurzoch, v rámci ktorého pripravia učelia etickej výchovy projekt vlastného akčného výskumu inovácie výučby etickej výchovy
 - d. uskutočniť prezentačný seminár pre účastníkov školenia, v rámci ktorého budú účastníci prezentovať vlastné projekty akčného výskumu
 - e. realizovať pedagogické experimenty zamerané na inováciu obsahu, metód a foriem etickej výchovy
 - f. realizovať obhajobu záverečných prác účastníkov školenia prezentujúcich výsledky akčného výskumu
- *V evaluačnej etape plánujeme:*

6. Verifikovať účinnosť modelov prostredníctvom akčného výskumu v záverečných prácach účastníkov vzdelávania
 - a. hodnotiť kvalitu účinnosti modelu inovácie výučby etickej výchovy, modelu akčného výskumu v etickej výchove a kompetenčného profilu učiteľa etickej výchovy prostredníctvom analýzy a hodnotenia záverečných prác účastníkov školenia,
 - b. navrhnúť modifikácie modelu inovácie výučby etickej výchovy, modelu akčného výskumu v etickej výchove a kompetenčného profilu učiteľa etickej výchovy.

Záver

Nositeľom zmien výchovy a vzdelávania v etickej výchove sú inovatívne školy a učitelia, ktorí prostredníctvom akčného výskumu zameraného na verifikáciu nových modelov výučby dokážu inovovať metodiku etickej výchovy. Našou úlohou je vytvoriť sieť inovatívnych škôl a učiteľov, v interakcii s nimi overovať nové modely výskumu a inovácie edukačnej praxe etickej výchovy. Projekt umožní učiteľom získať nové odborné, psychodidaktické a metodologické kompetencie, ktoré sa premietnu v ich ďalšej pedagogickej práci.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0690-10.

Zoznam bibliografických odkazov

- FRIDRICHOVÁ, P. Projektovanie výučby etickej výchove. In: Krejčová, L.-Mertin, V. (eds.) *Škola jako místo setkávání*. 2010. Praha : Filozofická fakulta KU, 2010. ISBN 987-80-7308-3106.
- KALISKÝ, J. *Etická výchova v nemecky hovoriacich krajinách*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2009. ISBN 978-80-8883-904-8.
- KORIM, V. (ed.): *Etická výchova: problémy teórie a praxe*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB, 2007. ISBN 978-80-8083-496-8.
- KORIM, V. a kol.: *Premeny etickej výchovy v európskom kontexte*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB, 2008. ISBN 978-80-8083-661-0.
- POLIACH.V, VALIHOROVÁ, M.: Obsahová analýza osnov etickém výchovy – predbežné kvantitatívne zistenia, in: KORIM, V. (ed.): *Etická výchova: problémy teórie a praxe*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB, 2007. ISBN 978-80-8083-496-8.
- VALICA, M. Provision of ethical and education- one of the action aiming at primary prevention of sociopathological phenomena in Slovakia .In LEWOWICKI, T. a kol. 2009 *Borderland sociopathology and education*. Cieszyn-Warszawa-Toruń: Wydawnicztwo Adam Marszalek, 2009. s. 274 – 281. ISBN 978-83-7611-445-3.